

KASB-HUNAR TA'LIMI

Профессиональное образование
Professional education

Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma'rifiy jurnal
2023-yil, 4-son

Muassislar:

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi,
Pedagogik innovatsiyalar, professional ta'lim
boshqaruv hamda pedagog kadrlarni qayta
tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti

Bosh muharrir: Z.Y.XUDAYBERDIYEV

Ijrochi direktor: H.SIROJIDDINOV

Tahrir hay'ati:

M.XOLMUXAMEDOV, R.X.JO'RAYEV,
A.Q.JALALOV, A.R.XODJABAYEV,
J.SH.SHOSALIMOV, A.NABIYEV,
A.A.HASANOV, H.SIROJIDDINOV,
K.M.GULYAMOV

Jurnal 2000-yildan nashr etila boshlangan.
O'zbekiston matbuot va axborot agentligida
2007-yil 3-yanvarda qaytadan ro'yxatga olinib,
0109-raqamli guvohnoma berilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar
Mahkamasi huzuridagi Oliy Attestatsiya komissiyasi
tomonidan 2017 yil 29 avgustdagi 241/8 qarori
bilan Pedagogika fanlari bo'yicha dissertatsiyalar
yuzasidan asosiy ilmiy natijalarni chop etishga
tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Manzil: 100095, Toshkent sh., Olmazor tumani
Universitet ko'chasi, 2-uy
Tel.: 90-979-75-89; 94-677-90-32;

E-mail: kasbhunartalimi@mail.ru,
ksbjurnal@inbox.uz.

Nashr uchun mas'ul

H.Sirojiddinov

Sahifalovchi:

I.Sirojiddinov

Tahririyat fikri muallif nuqtai nazariga to'g'ri
kelmasligi mumkin.

Tahririyatga yuborilgan maqolalar tahrir etilmaydi
va egasiga qaytarilmaydi.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda "Kasb-hunar ta'limi"
jurnalidan olingani izohlanishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 31.03.2023-yil.
Bichimi 60x84 1/8

Bosma tabog'i 10. Adadi 60 nusxa.
Buyurtma "PROFIEDUPRESS" MChJ
bosmaxonasida chop etildi.

Korxona manzili: Toshkent shahri, Sirg'ali tumani,
Yangi Sirg'ali ko'chasi, 18-uy

МУНДАРИЖА

Do'stov S. IV sinfda "tabiatshunoslik" fanini o'qitishda o'quvchi ekologik tafakkurini darsda shakllantirish	3
Aliboyev S. Interaktiv elektron ta'lim trenajyorining o'quv jarayonidagi o'rni va roli	8
Atamuratova N. Bo'lajak o'qituvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari	12
Baxriddinova Y. Xudoyberdi to'xtaboyevning "besh bolali yigitcha" romanida urush davri talqini	16
Ahmedova M.M. Biologiyadan masala va mashqlar yechish jarayonida o'quvchilarga tafovutlab va individual yondashuvning ahamiyati	20
Usmonov S.O. Loviya va mosh ekinlarining umumiy ahamiyati va biologik xususiyatlarini tahliliy o'rganish	24

Эшбуриева М.У. Умумий физика фанини ўқитишда ривожлантирувчи таълимдан фойдаланиш..... 27

To'rayev P.T. Milliy kurash mashg'ulotlarida usullarga o'rgatishda metodlardan foydalanish va malakalarini shakllantirish.....31

Tayirov X.O'. Raqamli texnologiyalar vositasida o'quvchilarni texnik ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasi.....36

Xakimova D.M. Zamonaviy rahbar kadrlarni tayyorlashda refleksiya va innovatsiyaning o'rni 42 |

Shermatova Y.S. Rivojlanayotgan zamon ekologik xavflarni boshqarish bo'yicha tartib qoidalarini ijtimoiy omillari.....46

Қодиров М.М. Технологик таълими ўқитувчиларини Тайрлашда узлуксиз таълимнинг аҳамияти 52 |

Pulatova D.A. Aralash ta'limni tashkil etishda kompetensiyaviy yondashuv 59 |

Obidova G.K. Xorijiy tillarni o'qitishda talabalarda ekologik madaniyatni rivojlantirishning samarali usullari tahlili.....63

Jabborov A.M. Oliy ta'lim tizimida ekologiya va atrof muhit muhofazasi yo'nalishida tahsil oluvchi talabalarga ekologiya fanining o'rni 70 |

Байсариева Ч.У. Педагогик жараёнда талабаларнинг мустақил таълимини ташкил этиш муаммолари. 74

Asqarova M.A. PIRLS va PISA xalqaro baholash dasturlarining nazariy va amaliy ahamiyati 81 |

Nazarova Sh.Sh. Umumta'lim maktablarida kompyuter grafikasiga oid mavzularni o'qitishda traditsionallik (innovatsion usullar va ularning tarqalishi) 85 |

Qosimov A.N. O'quvchilarda sport vositasida milliy identiklikni shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari 89 |

Xolbozorova N.X. Oliy pedagogik ta'limda b'ulajak ўқитувчининг касбий ривожланиши 97 |

Хошимов И. Умумтаълим мактаблари ўқув-тарбиявий жараёнда тарихий-маданий миллий меросни ўрганишнинг назарий ва услубий асослари..... 104

Shukurov Sh.N. Raqamli texnologiyalar muhitida texnologiya fani mashg'ulotlari jarayonida o'quvchi va talabalarni ijodiy faoliyatga tayyorlash texnologiyasini takomillashtirish..... 108

Rasulov I.M. Oliy talimda raqamli texnologiyalarning rivojlantirish madaniyati va shakllantirish tizimi 113 |

Mustafaqulova D.I., Mustafaqulova O'I. Bo'lajak biologiya o'qituvchilarining tizimli tafakkurini shakllantirish 117 |

Xasanov X.M. Bo'lajak mutahassislarining kasbiy kompetentliklarini rivojlantirish mazmuni.....121

Каттаева Г. Мадрасаларнинг энтопедagogик бoшқарув тизими126

Raximova F.N. Talabalarning ijtimoiy pedagogik faoliyatini takomillashtirish modeli 129 |

Xamidova M.P. Didaktik o'yin maktabgacha yoshdagi bolalarda miqdoriy tasavvurlarni shakllantirish vositasi sifatida 134 |

Нуртаев У., Рахимов Х. У. "Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини санъатшunoslik асосида касбий компетентлигини шакллантириш ва ривожлантириш масалалари " 139 |

Нуртаев У.Н., Собитова М.З. Олий таълим тизимида графика фани.....

ни ўқитишнинг мазмуни ва моҳиятининг илмий-педагогик асослари.....	144
Yusupov R.M., Hasanov U.J. “Texnik tizimlarda axborot texnologiyalari” fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari integratsiyasidan foydalanish	150
Эшболтаев И.М. Физика фанини ўқитишда талабаларда креатив фикрлаш кўникмаларини ривожлантириш	157
Ботиров Х.Х. Мактаб таълимида рақобат муҳитини яратиш бўйича АҚШ тажрибаси	161
Rizayeva S.D. Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini individual yondashuv texnologiyalari asosida takomillashtirish.....	167
Хусанов Б. Оилаларда ўсмир ёшларни ижтимоий-маънавий ҳаётга тайёрлашда тарғибот технологияларининг амалиётдаги ҳолати ..	173
Машаринов К.Б. Мактаб ўқувчиларини касбга йўналтириш амалиётида компетенциявий ёндашув	180
Юсупов У.К. Рангтаъсирда тасвирларни гризайль усулида ишлатишнинг илмий услубий асослари	184
Maxmudova O.Y., Tursunmaxmudova A.B. Logarifmik transcendent tengsizliklarni yechish.....	189
Jurayev V. Таълимни рақамлаштириш шароитида бошқарув ходимларининг ижтимоий-маданий компетентлигини такомиллаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари ва назарий таҳлиллари.....	195
Rasulov I.M raqamli ta'lim muhitida umumta'lim maktablarining boshqaruv tizimi o'rganish bo'yicha multimedial o'quv qollanma yaratish metodikasi.....	204
Qurbonov J.A. Bo'lajak o'qituvchilarda intellektual madaniyatning shakllanish va rivojlanish diagnostikasi.....	207
Mingboyev U.X., Jumanov Sh.Sh. Informatika va axborot texnologiyalari darslarida onlayn platformadan foydalanib o'qitish tizimi	213
Xujakulov Sh. Axborot-ta'lim muhiti – pedagoglarni axborot-metodik qo'llab-quvvatlashning pedagogik sharti sifatida.....	220
Alijonova M. O'quvchilarda ekoestetik kompetensiyani shakllantirishda kasb tanlashning mazmuni.....	227
Baratov B.Q. Bo'lajak o'qituvchilarni uzluksiz ma'naviy tarbiya jarayoniga tayyorlash modeli.....	232

РАНГТАСВИРДА ТАСВИРЛАРНИ ГРИЗАЙЛЬ УСУЛИДА ИШЛАШНИНГ ИЛМИЙ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ

ЮСУПОВ УЛУҒБЕК КАДИРОВИЧ

Чирчиқ давлат педагогика университети “Тасвирий санъат ва дизайн” кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация. Ушбу мақолада амалиёт дарсларида рангтасвир услублардан бири бўлмиш гризайль техникасида талабаларга расм чиздиришни ўргатиш борасидаги фикрлар қисқача ёритилган. Гризайль техникасида ишлашни талабаларга чуқурроқ ўргатилса, келгусида бўлажак педагоглар ҳамда дизайнерларга фақат фойда келтиришига ишончимиз комилдир.

Аннотация. В данной статье мы попытались кратко обобщить идеи по обучению школьников рисованию в технике гризайль, одному из стилей живописи, на практических занятиях. Мы уверены, что если мы будем учить студентов работать в технике гризайль углубленно, это пойдет только на пользу нашим будущим педагогам и дизайнерам в будущем.

Annotation. In this article, we tried to briefly summarize the ideas for teaching schoolchildren how to draw using the grisaille technique, one of the styles of painting, in practical classes. We are sure that if we teach students how to work in the grisaille technique in depth, it will only benefit our future teachers and designers in the future.

“Гризайль” – французча кулранг сўзидан олинган бўлиб, бунда тасвирлар фақат битта ранг орқали тасвирланади. Ўтмишда асосан меъморчиликда деворий расмлар рельефли бўлиб кўриниши учун гризайль усулида ишланган. Бу услуб классицизм архитектурасида кенг қўлланилган. Бугунги кунда тасвирий санъат йўналишидаги барча илм масканларининг ўқув дастурларида гризайль техникасида тасвир ишлаш катта ўрин тутади. Чунки, бу қаламтасвир ва рангтасвир орасидаги ўзига хос “кўприк” бўлиб, бўлажак меъморлар, дизайнерлар ҳамда ижодкор рассомларга чуқур билим олишлари, касбий кўникма ва маҳоратларини пухта эгаллашларида катта аҳамиятга эга.

Мўйқалам билан тасвир ишлашнинг турларидан бири бўлган, кулранг тусли “гризайль”- деб аталувчи монохром рангтасвирлар қадимги уста рассомларнинг асарларида ҳам тез – тез учраб туради. Улар ўз асарларини яратиш жа-

раёнидаги ишларида ушбу қулай услудан унумли фойдаланиб, тугалланган, пухта, юқори бадиий даражадаги санъат асарларини яратганликлари маълум. Гризайль илгарилари тасвирий санъат амалиётида кенг қўлланилган бўлиб, ҳозирда ҳам маҳобатли, баъзида эса дастгоҳли рангтасвирда, қисман ҳалқ амалий безак санъати турларида қўлланилмоқда. Мўйқаламда расм чизиш техникасини қадимги уста рассомлар ўз эскизларида, шунингдек мухтасар жанрли композицияларида, портрет ва манзараларда, натюрмортлар чизишда унумли ишлатганлар. Улар ижодий фаолиятларида бистр, тушъ, сиёҳ ва бошқа кўплаб сув ва елим (клей) билан аралаштириб тайёрландиган бўёқларда мўйқалам билан расм ишлаганлар. Ўша даврлардаги ишлатилган бўёқлар ҳозирги бизнинг давримизда ишлатилмаяпти. Эндиликда кўплаб бўёқ турлари саноат миқёсида керакли миқдорда ишлаб чиқарилмоқда. Аммо, шунга қарамай бистр (тўқ жигарранг тури)

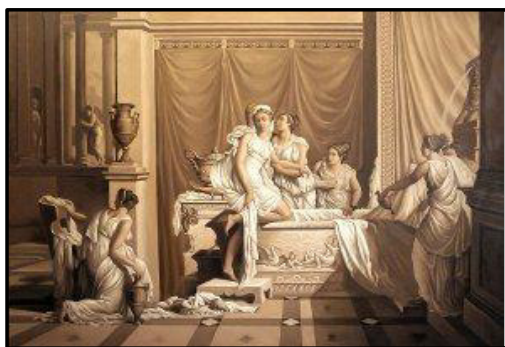
расм чизиш ашёси сифатида ўз мавқеи-ни ҳозирги кунгача ҳам тўлиқ йўқотган эмас. Мўйқаламда расм солиш учун энг мақбул ҳисобланиб келган қора тушъ Европада хитой туши пайдо бўлгунга қадар лампа ёки шағам қурумига елим аралаштирилган сув қўшиб таёрланар эди. Қуруқ тушъ билан расм ишлашдан олдин, уни эзиб, майдалаб аралаштириш зарур. Бунинг учун чинни идиш, ёки мах-сус тахтача ишлатилади. Яхши сифатли тушъ илиқ товланишга эга бўлиб, у қу-юқлигининг юқорилиги, тус кўриниши-нинг тим қорадан тортиб, то элас – элас кўз илғайдиган даражадаги нозик, нафис

товланишлари билан ажралиб туради. Гризайль техникасида асар ишлаш мус-савирда қуйдаги ҳислатларни шакллан-тиради:

* Яхлитликни ҳис этиш сезгисини;

* Катта шаклларни лўнда қилиб кўр-сата олишни;

* Тасвирдаги тўқ ва оч тусли қисм-ларни ўзаро муносабатини тўғри бел-гилай олиш сифатларини тарбия-лайди. Шунинг учун ҳам талабалар томонидан рангтасвирга ўтишда даст-лабки машқларни гризайль техникасида бажаришлари ўқув жараёнининг муҳим

Деворий сурат “Қиролича ҳаммоми”

XVIII-аср

Деворий сурат. “Илохлар”

XVIII-аср

қисми ҳисобланади. Талабаларнинг ило-жи борица олдинги даврлардаги уста рассомлар ишлатган гризайль услубла-ридан боҳабар бўлишлари ўта муҳим ҳамда фойдалидир.

Ўтмишда италиялик мўйқалам усталари картина ишлашда тўқ кўк ранг-ли қопламалардан фойдаланишган. Унда дастлаб остсуртмалар (подмалевка) оқ ва қора бўёқларда бажарилиб, хохишига

қараб қуюқ суртмалардан берилган. Бу бўёқларда чизги шакллари аниқланиб, сўнгра ранг беришган. Шундан сўнг картинанинг охирги лессировка¹лаш босқичига ўтилган. Бўёқларга ёғли-лок аралаштириб, лессировкалар жилвалан-тирилган. Иш жараёни икки қисмга бў-либ олиб борилган.

Биринчи жараёнда уста муссавирлар катта аҳамият берадиган чизги ва шакл-лар топилган. Масалан, тарихчи Ридоль-фанинг айтишича бир куни буюк рас-сом Тинтореттодан унга қайси ранглар

¹ Лессировка – қуюқ суртилган ва қури-ган бўёқ устидан уни товлантириш учун тиник, яримтиник бўёқларни нозик ҳолда ишлатиш

кўпроқ ёкиши ҳақида сўрашган-ларида у “Қора билан оқ, чунки улардан бири сояларга куч беради, иккинчиси эса рельефга”- деб жавоб берган экан.

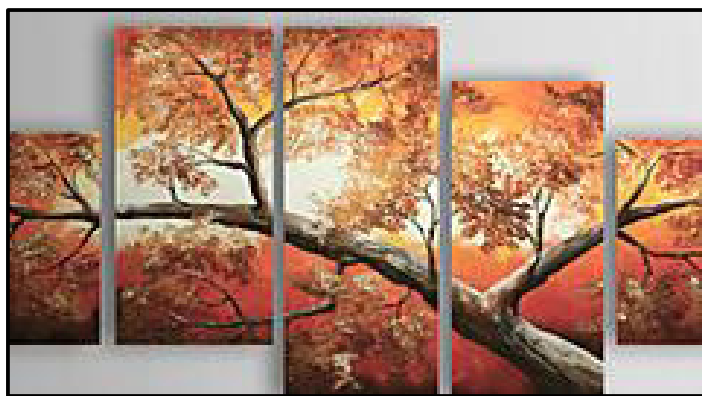
Ишнинг иккинчи қисмида рассомнинг барча диққат эътибори колоритни (ранг-тус уйғунлиги) тўғри топиш билан банд бўлади. Юқорида айтиб ўтилганидек рангтасвирда қўлланиладиган кейинги яримқуюқ ва қуюқ қилиб ишлаш, табиийки, суртилган бўёқларни яхшилаб куритилиши зарурлигини талаб қилган. Рангларнинг қуриши ўз навбатида маълум об-ҳаво шароитларида секинлик билан кечган. Бу эса ўз навбатида иш жараёнини секинлаштирган. Уста мусаввир Боровиковский ўз асарларида кулранг қоплама устидан гризайлда “подмалёвка” қилган, яъни остки суюқ суртмалар ишлатган. У мойбўёқ билан тасвирлар ишлаганда саримсоқпиез шарбатидан фойдаланганлиги тўғрисидаги маълумотлар бизгача етиб келган. Бу буюк мўйкалам сохибининг айрим пайтларда худди машҳур Ван Дейк сингари мойбўёқда асар ишлаганда сувли бўёқларни ҳам худди бир компонент сифатида киритганлигини кўрсатади. Уйғониш даври рассомларининг гризайль техникасида ишлаш маҳорати ўта юқори бўлган.

Меъмориликда интерьерни безашда ишлаган фрескалари шу қадар кучлики, бу асарларни бир қарашда рельеф ҳайкал ёки, картина эканлагини ажратиш қийин. Кўпгина фрескалар олдин рельефда ишланиб, унинг устидан монохром ранглар билан моҳирона бўялган. Бу билан улар асардаги ечимни янада кучайтириб, жозибадор кўринишларни кашф қилганлар. Юқоридаги расмлардан кўриб турибдики, гризайль санъати ҳақиқатан ҳам ўзига хос бой кўринишга эгадир.

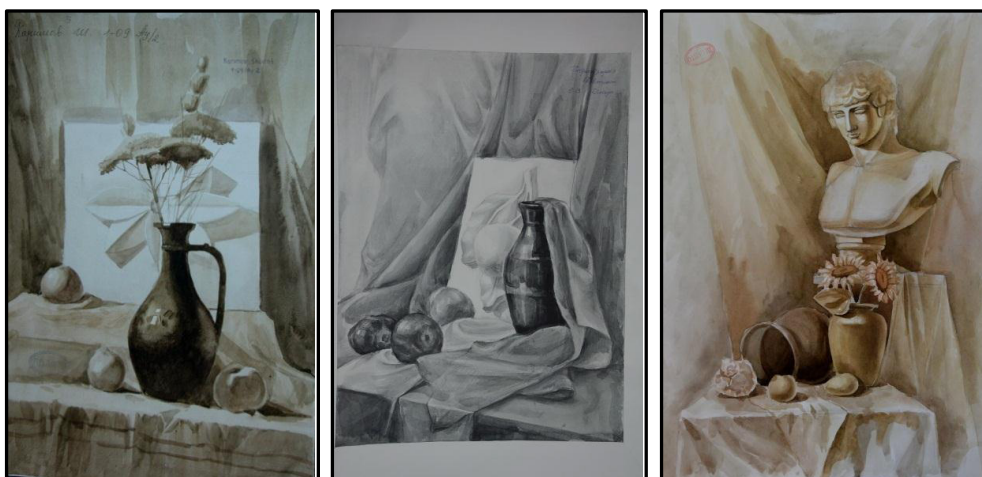
Асрнинг ўрталарига келиб илк бор Францияда тасвирий санъат дарсларида гризайль услубида расм чизиш таълим соҳасига киритилди. Шундан буён ўтган даврлар мобайнида тасвирий ва амалий санъатга ихтисослашган барча таълим масканларида бу услуб дарс режасига алоҳида мавзу сифатида киритилган бўлиб, ўқувчи-талабаларнинг тасвирий санъатнинг нозик қирраларини ўзлаштиришларида асосий манбаа бўлиб келмоқда. Бугунги кунга келиб юртимизда қад кўтараётган кўркем меъморий иншоотларнинг ички қисмларини турли услубларда ишланган картиналар, деворий паннолар билан безатиш анъана бўлиб қолди. Мустақиллик шарофати туфайли инсонларнинг эстетик диди ва маънавий

Қиз портрети. Гризайль

Ландшафт манзараси. Гризайль

онги анча ўсди. Шу сабабдан ҳам, бизнинг олдимизда турган энг долзарб масалалардан бир бўлажак меъморлар ҳамда дизайнерларимизни ҳар томонлама етук кадр қилиб тайёрлашимиз зарур. Зеро, улар келажакда аҳоли эҳтиёжи ва талабларидан келиб чиққан ҳолда, гўзал ва такрорланмас иншоотлар барпо қилсинлар.

Хулоса

Рассомлар тус масалаларига катта аҳамият беришади, чунки тус шаклни кўрсатади, ҳажм ҳақида ёрқин тасаввур беради, бўшлиқни ҳис қилиш имконини беради, тасвирни очишда аниқликни қўшади.

Шунинг учун уларнинг педагогик фаолиятида вазифаларни тусларда ҳал қилиш

муҳим ўрин эгаллайди.

Тасвирий санъат дарсларида гризайль техникасида ишлаш технологиясини ўрганиш жуда муҳимдирю

Мақолада тақдим этилган гризайль техникасида натюрморт устида ишлаш босқичлари талабаларга тус муносабатларни тушуниш ва етказиш масалала-

рини тушунишга ёрдам беради, уларга бадий материалларнинг техник хусусиятларини яхшироқ тушунишга имкон беради.

Мақоладаги гризайль техникасидаги натюрморт устида ишлаш босқичлари намуналари фотосуратлари билан санъат мактаблари ўқитувчилари ва умумтаълим мактабларининг тасвирий санъат ўқитувчилари дарсига тайёргарлик кўришда ёрдам беради.

Дарсинг натижаси болалар томонидан натюрмортнинг яхлит оҳангини идрок этиш, умумий оҳанг массасидаги ярим тонлар ва сояларнинг фарқини аниқлаш, маконни этказиш, режалаштириш, объектлар ҳажми, битта рангдан фойдаланганда гўзал эффектларни яратишни аниқ тушунишдир. .

Гризайль техникаси бўйича топшириқлар қуйидаги натижаларни беради:

- тус муносабатларни аниқ тушуниш;
- тус нюансларнинг бойлиги;
- объект текстуралари;
- тасвирларнинг аниқлиги.

Гризайль ёрдамида ёш рассом нарсаларнинг моҳиятини янада нозикроқ ту-

шунишга, мураккаб расм ишларига тай-ёргарлик кўради.

Натюрмортда нарсаларнинг тус бўйича қисмларга ажратиш ва тус муносабатларни яхлит тарзда етказишни ўрганган талабалар табиатни очик ҳавода

яхшироқ ҳис қилишади, композициядаги мураккаброқ муаммоларни ҳал қилишади ва умуман олганда, ҳар қандай муаллифлик ғоясини яратиш ва қуриш имкониятига эга бўладилар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Гильманова Н.В. Рангасвирда ёруғлик ва ранг. -Тошкент, 2012.
2. Рахметов С. Дастгоҳда рангасвир композиция асослари. Ўқув қўлланма - Тошкент , 2007.
3. Соилов Т.З., Бекматов С.Р. Расм, Тошкент,. – 2000 й
4. Юсупов, У. Қ. Ҳайкалтарошлик санъатининг қадимги намуналарини ўргатиш орқали талабаларда эстетик тарбияни ривожлантириш // Academic research in educational sciences 3.12 (2022): 498-505
5. Султанов Х.Э. Тасвирий санъат таълимида кластер ёндашуви таълим-тарбия тизимини такомиллаштириш омили //Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar, nazariy va amaliy strategiyalar tadqiqi № 4-sonli respublikasi ko'p tarmoqli, ilmiy konferensiya// 22-dekabr 2022-yil 236-242 б
6. Х Э Султанов. (2023). Методика преподавания прикладной графики в художественно-образовательных учреждениях республики Узбекистан. PEDAGOGS Jurnal, 32(2), 4–8.
7. Хайтбой Эралиевич Султанов, Нилуфар Хикматуллаевна Бойназарова Тасвирий санъат таълимида кластер ёндашуви орқали ёшларнинг маънавий дунёқарашини шакллантириш // Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities / – 2023. – Т. 11. – №. 3. – С. 376-382
8. Berdiyev Doston Abduvitovich. (2023). Steam ta'limini tatbiq etish orqali tasviriy san'at fanini o'qitish metodikasi mazmunini takomillashtirish usullari. O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2(18), 187–193
9. Imomatova Umida Mirpulatovna Mustaqillik davrida haykaltaroshlik san'atining rivojlanish tendensiyasi // Journal of new century innovations / Pages: 37-42
10. Мирсоатова Лайло Ўткир қизи Тасвирий санъатни ўқитишда кластер ҳамкорлигини йўлга қўйишнинг аҳамияти (Муסיқа ва санъат мактаблари мисолида)// BELARUS, International scientific-online conference, Part 12, March 19th, p:24-27
11. Abduvitovich B. D. Tasviriy san'atda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati //So'ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi. – 2023. – Т. 6. – №. 4. – С. 54-58.
12. Султанов Хайтбой Эралиевич, Алимова Нодира Шавкат қизи Zamonaviy ta'limda tasviriy san'atni o'qitish muammolari// INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific online conference (23rd March, 2023) – Canada, Ottawa : "CESS", 2023. Part 13–18 p
13. Berdiyev Doston Abduvitovich 2023. Umumta'lim maktablarida tasviriy san'atni o'qitish muammolari (tasviriy san'atni o'qitish metodikasi tarixi). Scientific Impulse. 1, 9 (May 2023), 520–527.